

զորդները ամէն ազգէ ալ կրինին, եւ չափաւոր վարձով մը յանձն կառնուն հազնիլ լուղորդի հագուստը (ուսկից ներս ամենեւին ջուր չըմաներ) եւ կիջնան ծովուն տակը. բայց ամենէն աւելի ճարտար ճանչցուեր են այս արհեստիս մէջ հոյները: Սոցա մէջ մարդիկ կան որ նաեւ առանց այն հագուստը հազնելու սիրտ կրնեն իջնելու ծովուն անդնդախոր յատակը. գրեթէ կէս ժամի չափ այն տեղ գտնուած այլ եւ այլ բաները կկապեն վար երկնցած շղթային ծայրն ու իրենք վեր կելլեն քաջութեամբ: Միայն թէ լուղորդի հագուստը հազնողներուն մէջ ալ եղեր են ոմանք որ

յայտնի կամ անյայտ վտանգներու պատահելով ծովուն տակը, չեն կրցեր շունչ առնուլ խողովակներէն ու խզուեր են:

Սեւաթոփոլի աղքատները բաւական օգուտ կտեսնեն ամէն օր այն փայտի ու տախտակի կտորներէն եւ ուրիշ մանր նիւթերէ որ ծովուն տակը կտարտուած նաւերէն կրփրթին ու ջրին երեսը ելած՝ ալիքներուն ուժովը ծովեզերքը կգարնուին:

Ջրատուզակ մեքենային վրայ աւելի տեղեկութիւն ուզողը կարող է կարգաւ Բազմալիպին 9 հատորին մէջ:

ՄԱՍԵԱՅԻՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՂԱԲԱՅ ՀԱՅԿԱՅՈՒՆ ԲՆԱԿԱՅՈՒՆ ՎՐԱՅ.

Պոմպայ քաղաքին բնակիչներն քս մեծի մասին տեղական պաշտօններու մէջ կձառաւորէին, ոմանք ալ մեծ վաճառականութիւն կրնէին: Մեջերսին անուանի է Պարոն Յարութիւն Յորդանանեան՝ որ տեղական գործոց մէջ պաշտօն ունի: Պոմպայեցիք Սուրբ Պետրոս անունով եկեղեցի մը ունին եւ մէկ քահանայ, իսկ ուսումնարան՝ ոչ:

Սուրբ Գրիգոր վարձու սարի առաջ մեծ ու անուանի քաղաք էր, եւ մեծք երեսունի շափ երեւելի Հայ վաճառականներ կային. նիսա անոնցմէ երկու տնոս միայն մնացեր է, եւ այն աղբառ ու օրական ապրուստի կարօ: Մէկ եկեղեցի կայ եւ մէկ քահանայ մը՝ որ տեղական ամսէ ամիս 57 ռուբլի (գրեթէ 145 Ֆրանկ) քուակ կընդունի:

Մարտի մէջ տեսնուլ մեծամեծ վաճառականներ ու հարուս տնոսներ շատ կային. իսկ նիսալուան Հայեր սակաւաւոր են, եւ եկեղեցոյ զանձանակէն ապրող աղբառներ շատ. բայց դեռ կան տեղական գործոց մէջ պաշտօն ունեցողներ, եւս եւ վաճառականութեան պարագայը անձինք: Մէկ եկեղեցի մը ունին, մէկ քահանայ, եւ փոքրիկ դպրոց մը:

Կալիպարայի մէջ երեք մեծ անուանի Հայ վաճառատներ կան. ալիսին ա, Բնկերութիւն Արգարեանց, ք, Բնկերութիւն Սարգիս Յովնանեանց, որ կըսուի Յովնան Էդարֆ, գ, Բնկերութիւն Գեորգայ Փանոսի Բարադանեանց: Ասոնցմէ զատ ուրիշ երեւելի վաճառականներ կըգտնուին: Տեղական գործոց մէջ օրենսդրութեան պաշտօնի ծառայողներ ու քանի մը փաստաբաններ ալ կան, որոնց մէջ անուանի է Պարոն Պետր-Պալ կամ Պողոս Պետրեան օրենսդէր: Հռչակաւոր է նաեւ Պարոն Սարգիս Շիւխտեան բազմամուտ բժիշկը: — Կալիպարայի ազգային մէկ

եկեղեցի մը ունին Նազարէր անունով, եւ երեք քահանայ: Ազգիս մէջ ծանօթ է քննաւարտապետ նաեւ Մարդասիրական ձեռնարանը քուած ուսումնարանը, որ 1824-ին բացուած է. ասոր մէջ երեսուն տարի է լի հայկաբանութեան վարժարան է Պարոն Յովնանեան Ավդալեանց՝ բազմաթիւն եւ ազգասէր անձը, որ միանգամայն վերաւտուէ է ձեռնարանին. աշակերտաց թիւը յիսունի շափ է, եւ ուսումնին են հայերէն, անգղիարէն, ճիւղիերէն, եւս եւ լատիներէն: — Կալիպարայի Հայոց մէջ մեծ անուն ունի հարստութեամբ ու բարեպաշտութեամբ նաեւ Ազա Յովնանեան Լիւսալեանց:

Գալֆա կամ Տալֆա քաղաքին բնակիչները կալուածի տէր են. Սուրբ Յարութիւն անունով եկեղեցի եւ մէկ քահանայ մը ունին:

Սիւլիսապատի մէջ երկու եղբարք՝ Պարոն Մնացական Վարդանի որդիք՝ գործարաններ ունին լեռակի ու մետաքսի:

Սիւլիսապատի բնակիչները վաճառականք են. ոմանք ալ վաճառականի գործակաւոր. մէկ եկեղեցի ու քահանայ ունին:

Փիւնակի բնակիչներն ալ նոյնպէս:

Պարալիա Հոլանդացոց տեղական ձեռք է, եւ բնակիչները վաճառականք: Անուանիներն են Պարոն Նիլազար Գ. Գասպարեան, կամ Գասպար եւ քնկերք. Պ. Յովնան Յարութիւնեան, Տէր Յովնան Պաւլեան. Պ. Դրիգոր Նախապետեան, եւ ուր պատուաւոր անձինք: — Հոս կըբնակին իրենց բարեպաշտութեամբ, ազգասիրութեամբ ու բարեարարութեամբ մեծ անուն հասած երկու էջեր, Տիկին Մարիամ Յակոբ Յարութիւնեան եւ օրորդ քաղունի Մանուկեան. ասոնցմէ երկրորդը վախճանած է 1856-ին: — Պա-

քաղիոյ Հայկազանց ազգասիրական եռանդը մեծ է, ինչպէս որ յայտնի է թէ Աղաւնոյս մէջ ուրիշ ասէն հրասարկուած թղթերէն, և թէ թաղեռն սրբազան Առաջնորդին վկայութենէն: Վայելուէ էկեղեցի մը շինած էին արդէն 1855-ին. 1856-ին դպրատուն մըն ալ շինեցին, և ասոնց ծախքերուն մեծ մասը հոգացին վերոյիշեալ երկու բարեպաշտ անձինքը:

Սուրապայա քաղաքին բնակիչներն են վանականներն ու կալուածի տէրեր: Մէջերնին անուանիներն են Պ. Ղազար Յովնանեան և Պ. Մանուկ Յորդանանեան՝ ազնիւ և ազգասէր անձը:

Զպարայի կամ Ճափարայի բնակիչներն են Էրեւ եղբարք՝ որդիք Սուքիասայ. ասոնց մէջ անուանի է Աղա Մարգար, որ մեծամեծ կալուածներու տէր է:

Ճաւա կղզւոյն ուրիշ քաղաքացի հայ բնակիչներէն ունանք կալուածի տէր են և ունանք կալուածներու վերակացու. ասոնք դեռ ոչ էկեղեցի ունին, ոչ փահնայ և ոչ դպրատուն:

ՀԱՅԲ ԲՆԱԿԵԱՂԱՔ Ե ԶՆԳԿԱՍԱՆ.

	Տունք.	Արք.	Կանայք.
Կաղիար, մայրաքաղաք.....	113	402	277
Չանախար, քաղաք Գաղղիացւոց (յոր անկանին փոխատեայքն է քաղաքաց Անգղիացւոց).....	1	4	2
Զիշրա.....	6	6	6
Սեյրարազ կամ Սեյրապա.....	5	14	9
Դաւա կամ Տաքա.....	24	55	39
Մադրաս կամ Մատրաս.....	20	51	45
Բուժրայի կամ Գոմպայ.....	17	24	23
Սինկափար.....	8	29	26
Բարախա կամ Գարախա, մայրաքաղաք տերութեան Հոյանացւոց է Հնդկիս.....	7	19	20
Սուրբայի կամ Սուրապայա.....	5	11	11
Զրիթոն.....	4	6	10
Թգալ.....			
Բանեմուս.....	2	13	6
Զպարա կամ Ճափարա.....			
Ընդ ամենայն.....	212	634	476

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅԻՅ 1859 ՏԱՐԻՈՅ

(Շարայարարիւն և զերչ.)

Խոսակաւն պատերազմը՝ որ այնչափ փառաբորբանք սկսեց էր, անակնկալ կերպով մը վերջացաւ՝ առանց Խոսակիոյ ազատութեան խնդիրը որոշելու. զինուոց պատերազմը դադարեցաւ, զէր առ ժամանակ մի, բայց բանազնացութեանց կռիւն երկարելու վրայ է:

Երկու դաշնակից տերութիւնները, այսինքն Գաղղիացիք և Մարտենիացիք, յաղթութենէ յաղթութիւն քակով՝ Մոնթեպելլոյ, Փալեսթո, Մարինեան, Մաներա ու Սուրբիքինոյ բոլոր տեղերուն անունները անմահացուցին պատմութեան մէջ, մանաւանդ Մաներա ու Սուրբիքինոյ: Առաջինին քովը՝ միայն Աստրիացւոց կողմէն 15 հազարի չափ մարդ ընկաւ, 30 հազար միլիարդացւոց, 7 հազար ալ զերի բռնուեցաւ: Գաղղիացւոց Մար. Մանոն զօրապետը ասոր համար բռնուեցաւ. Մարաշախտ Գաղղիոյ և Կոմս Մաներայի: Այն պատերազմէն վերջը Աստրիացիք ելան Միլանէն, և Նափոլէոն Կայսրն ու Վիկտոր Էմմանուէլ բազաւորը յունիսի 8-ին մասն այն նոյակապ քաղաքը: — Սուրբիքինոյի ճակատամարտը տեղի ալ տակալի էր. 16 ժամ քշեց՝ սաստիկ փոքորիկի ժամանակ: Աստրիացիք 270 հազար հոգի էին. ասոնցմէ 70 հազար մարդ կորսուեցաւ, որը մեծած, որը միլիարդած, որն ալ անչափ եղած: Գաղղիացիք 750 միայն սպայ կորսնցուցին, Մարտենիացիք զերի 6 հազար հոգի: Աստրիոյ կայսրը պատերազմին տեղէն ետ դարձած ժամանակը լացաւ, և Նափոլէոն կարող էր այնուհետեւ մինչեւ Վենետիկ երբալ մտնել: — Բայց մինչդեռ Գաղղիացիք ցամաքէն առաջ կերբային դէպ ի Միքիոյ գետը, և ծովէն Վենետիկը առնելու կրօնապաշտային, յուլիսի 8-ին երկու կայսրք զինադադարուած և սպա հաշտութիւն ըրին Վիլլաֆրանքայի քաղաքին մէջ: Այն հաշտութեամբ Լոմպարտիան մնաց Մարտենիոյ քաղաքին, Վենետիկը գաւառը դարձեալ Աստրիոյ, և Խոսակիոյ միւս տերութիւնները դաշնակցութիւն մը պիտի ձեռնանէ՝ Իերմանական դաշնակցութեան նման:

Այս հաշտութեան վրայ հարկաւ Իտալացիք գոն չեղան, ու բոլոր Եւրոպա զարմացաւ. վասն զի Խոսակաւն պատե-

րազմը իւր նպատակին չհասածի պէս էր: Քաղաք կոմսը նրաժարեցաւ. ոտտիկանութենէն. Քոսթանա, Մոտենա, և Փարմա յայտարարութիւն ըրին որ այսուհետեւ իրենց դաւքսերը չեն ընդունիր, և Ռոմանիա նահանգը ինքզինքը ազատ նրաժարակեց պապին իշխանութենէն, և սորա ամենն ալ ուզեցին որ Մարտենիոյ քաղաքին նպատակ ձանջուին: Քաղաքը յաղտնեց անոնց պատգամաւորներուն թէ այս բանիս համար պէտք է միւս զխաւոր տերութեանց հաւանութիւնն ընդունի. վասն զի զիտեր որ Աստրիան ասոր հակառակ է, և Նափոլէոն Աստրիոյ իրաւունք կուգէ տալ: Միանգամայն ինքը Վիլլաֆրանքայի դաշնակցութեանը ձեռք դրած չլինելով՝ ուզեց որ Եւրոպական տերութեանց ժողովը մը որոշուին այս խնդիրները: Աստրիան չէր կամենար որ ժողով լինի, իսկ Նափոլէոն Աստրիոյ կամացը դէմ գործ չտեսնելու մտքով հաւանեցաւ որ այն պատերազմին մէջ զանուազ տերութիւնները միայն ղեալանաժողով մը ընեն Զուիցերիի Յուրիք քաղաքին մէջ. բայց այն ղեալանաժողովն ալ Վիլլաֆրանքայի դաշնակցութեան հաստատեց, և բուն խնդիրը մնաց Եւրոպական ընդհանուր ղեալանաժողովի՝ որ պիտի լինի (կրտին) յունուար ամսոյն մէջ: Այն ժողովոյն մէջ Անգղիան Վիլլաֆրանքայի դաշնակցութեան դէմ պիտի կենայ կրտն, և Խոսակիոյ ինքնագլուխ ազատութիւնը պիտի ուզէ, այնպէս որ Խոսակիոյ բերակղզւոյն հիւսիսային կողմը զօրաւոր և անկախ քաղաքութիւն մը հաստատուի, և պապին տերութեանը մէջ արմատական բարեկարգութիւններ լինին, այսինքն պապին ձեռքէն ժամանակաւոր իշխանութիւնն առնուի: Այս խորհրդին հակառակ կցուցքնէն իրենք զիրենք Աստրիան ու Գաղղիան. բայց տեսնեց թէ ղեալանաժողովոյն մէջ ինչ պիտի որոշուի, թեպէտ և ղեալանաժողովին բացառիւն անգամ այս օրերս տարակուսանքի տակ ձգուեցաւ:

Բայց հարցնողներն կան թէ ղեալանաժողովը պիտի կարողանայ արդեօք խոսակաւն խնդիրը լուծել: Ճատը կրտն թէ ոչ, և Անգղիոյ օրագիրները յայտնապէս խորհուրդ կուտան Իտալացւոց որ ղեալանաժողովին վրայ ամենեւին յոյս